

کردستان عراق از سرکوب تا حکومت دوفاکتو

(سیر تحول دموکراسی در کردستان عراق)

مؤلفان

حمیدرضا عبدالله پور
دکتری علوم سیاسی

حمیدرضا خانپور

تهران

۱۳۹۲

کتابسین/ک

کردستان عراق از سرکوب تا...

مؤلفان حمیدرضا خانپور، محمد رضا عبدالله پور
ویراستار کلک سیمین
صفحه‌آرا کلک سیمین
طراح جلد هوتن زنگنه پور
ناشر کلک سیمین
ناظر چاپ اسداله معظمی گودرزی
لیتوگرافی، چاپ، صحافی فریدالدین
نوبت چاپ اول
سال چاپ ۱۳۹۲
تیراژ ۱۰۰۰
قیمت ۱۱۵۰۰۰

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۴۶۸-۶۶-۳

تهران: خیابان انقلاب، پیر ابو رحمان دانشگاه ساختمان فرودین، ط ۸، واحد ۳۱

تلفکس: ۶۶۴۶۸۵۴۵

kelke_simi@yahoo.com

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر برای ناشر محفوظ است.

سرشناسه	:	عبداله پور، محمد رضا، ۱۳۵۶
عنوان و نام پدیدآور	:	کردستان عراق از سرکوب تا دوقلای کتیر / سیر تحول در کردستان عراق / مؤلف محمد رضا عبدالله پور، حمیدرضا خانپور
مشخصات نشر	:	تهران: کلک سیمین ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری	:	۲۷۶ص: جدول
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۵۴۶۸-۶۶-۳
وضعیت فهرست نویسی	:	فیا
یادداشت	:	کتابنامه
موضوع	:	کردستان (عراق) -- تاریخ -- قرن ۲۰م.
موضوع	:	کردستان (عراق) -- سیاست و حکومت -- قرن ۲۰م.
شناسه افزوده	:	حمیدرضا خانپور
رده‌بندی کنگره	:	DS۷۰/۸/ک ۴ ۱۳۹۱ع
رده‌بندی دیویری	:	۹۵۶/۷۰۰۴۹۱۵۹۷
شماره کتابشناسی ملی	:	۲۵۹۷۴۵۹

سخن کِلک

سخن کِلک هم سخنی است از آن دست سخنان که دیگران آورده‌اند و رانده‌اند؛ این هم سخنی است نیمه‌بریده که عمر به پایان می‌رساند و به پایان نمی‌رسد. حدیثی است دیگر از زبان کِلکی دیگر، این حدیث از سر دردی است که ما می‌گوییم. اگرچه ما را از درد عشق با کس حدیث نیست و حاجتی نیست که بر زبان آید؛ گریز و گزیری هم نیست جز آنکه در بیان آید و از کِلکِ سیمین تراود و زاید.

کِلکِ سیمین هم ناشری است چون دیگران، دیر آمده است با کوله‌باری از سخنان نیمه‌بریده، از همه‌چیز و از همه‌جا، تا همیشه

کِلکِ سیمین، جامه خدمت بر تن کرده برای نشر آثار فخیم و انتشار اندیشه‌های عظیم، تا چه قبول افتد و چه در نظر آید؛ که گفته‌اند:

«اینم قبول بس که بمیرم بر آستان

تا نسبتم کنند که خدمتگزارانم»

پیشگفتار

این کتاب دارای شش بخش است که بخش اول آن شامل حوادث پس از سال ۱۹۹۱ است که کردستان عراق برای اولین بار پس از تشکیل کشور عراق، به سوی یک حکومت نیمه خودمختار شتافت. بخش دوم شامل فصل تئوریک یا «مطالعات نظری» است که در فصل اول آن علاوه بر تعریف دموکراسی به تاریخ و مدل‌های دموکراسی اشاره شده است و نیز معیارهای یک حکومت دموکراتیک، مزایای دموکراسی، خطرات، نقدهای دموکراسی و... مورد بررسی قرار گرفته‌اند. فصل دوم همین بخش نیز گذار به دموکراسی و عواملی که در گذار به آن نیاز است؛ مانند نقش مذاکره، نقش زنان، احزاب و نخبگان مورد بررسی قرار گرفته است.

در بخش سوم فصل اول ابتدا پیشینه‌ای از دموکراسی در عراق قبل از ۱۹۹۰ با تکیه بر دوران پادشاهی و جمهوریهای سه گانه که در نهایت به رژیم بعث منعطف می‌گردد بیان شده و سپس دوران شبه دموکراتیک در عراق از ۱۹۹۰ تا ۲۰۰۳ بررسی گردیده است. در فصل دوم همان فصل نیز پیشینه‌ای کوتاه از دموکراسی در کردستان قبل از ۱۹۹۰ و سرانجام روند دموکراسی کردستان عراق از ۱۹۹۱ تا ۲۰۰۳ که با کسب خودمختاری از سوی حکومت بغداد همراه بوده و کردها در آن برای خود انتخابات پارلمانی و... برگزار می‌کنند، به پایان می‌رسد.

در بخش چهارم نیز به حمله نظامی آمریکا و نیروهای ائتلاف به عراق در مارس ۲۰۰۳ اشاره گردیده و چگونگی اداره حکومتی کشور عراق را که با «شورای حکومتی» شروع می‌گردد و تا برگزاری چندین انتخابات در سالهای ۲۰۰۵ و ۲۰۱۰ مانند انتخابات مجلس انتقالی، رفاندوم قانون اساسی و... ادامه پیدا می‌کند مدنظر قرار گرفته شده‌اند.

در بخش پنجم، کردستان عراق از ۲۰۰۳ تا ۲۰۱۰ بررسی خواهد شد که در آن روند گذار به دموکراسی سالهای ۱۹۹۱ تا ۲۰۰۳ همچنان در حال رشد است و کردها توانسته‌اند ساختار فدرالی را برای خود در سطح کشور عراق کسب کنند و آنها نیز چندین انتخابات

را پشت سر گذارند و علاوه بر آن از آزادیهای سیاسی، فرهنگی و امور اقتصادی در حکومت اقلیم مورد بررسی قرار گرفته است و بالاخره در آخرین بخش مقالانی در خصوص عملکرد، استراتژی و دیپلماسی عمومی کردها ارائه می گردد.

پس از فروپاشی نظام دو قطبی و شکست صدام از نیروهای ائتلاف در سال ۱۹۹۱، کردستان عراق به صورت یک پدیده ژئوپلیتیکی فعال در جغرافیای خاورمیانه ظاهر، نوعی حکومت محلی شکل و شرایط نوینی در عراق پدیدار و اپوزیسیون ژئوپلیتیک عراق دچار گسست گردید و در قالب این گسست و تأسیس مجدد؛ کردها از موقعیتی ویژه برخوردار و دارای وزنی خاص گردیدند چرا که کردها از موقعیت پیش آمده نهایت استفاده را کرده و عملاً خود را به عنوان یک بازیگر وارد معاملات کردند. صدام حسین در ۱۹۹۱ با ادعای اینکه کویت یکی از استانهای عراق است به این کشور حمله کرد و همین امر نفرت جامعه بین المللی را برانگیخت. کمال فراد یکی از رهبران ارشد کردها به استهزاء می گوید: «هر کرد باید یک نامه تهیت آمیز برای صدام حسین بفرستد و اعلام کند که همه ما همراه شما هستیم، باز هم از شما سپاس گزیریم». در حقیقت صدام با حمله به کویت یکی از خواسته های کردها را برآورده کرده بود که آنها در طی دهها سال مبارزه نتوانسته بودند بدان دست یابند؛ اثبات خطرناکی عراق برای جامعه جهانی.

در پاسخ به عمل نسنجیده عراق، متحدین به رهبری ایالات متحده عملیتهای وسیع به بغداد را آغاز کردند و همین فرصت کافی بود تا کردها با سازماندهی مجدد خیزشی سراسری بر پا کنند. در این بین مسئله کرد و کردستان عراق و نحوه تعامل آن با بازیگران منطقه بسان یک فاکتور تأثیر گذار بود. در گذشته عموماً کشورهای منطقه و ابرقدرتها از برگ برنده کردها علیه یکدیگر استفاده می کردند و قدرتهای بزرگ مخصوصاً آمریکا نسبت به این موضوع حساسیت نشان نمی دادند و از آن به عنوان سیاست دلجویی و جلب حمایت متحدان منطقه ای خود بهره می گرفتند؛ بنابراین کردها در تعاملات منطقه مانند اهرم فشار در جهت سیاست تنبیه و تشویق علیه یکدیگر استفاده می شدند به همین دلیل این توانایی وجود نداشت که از این فضا خارج شوند و به صورت مشکل و بر مبنای یک استراتژی کلی مبتنی بر منافع و با تکیه بر توانمندیهای خود به جولان در سطح منطقه بپردازند؛ ولی به دنبال جنگ داخلی و اجماع ولو حداقلی دو حزب عمده اتحادیه میهنی و پارتی و در طول دوران ۱۲ ساله دولت خودمختار منطقه ای کردستان عراق به عنوان الگویی از یک حکمرانی موفق مطرح شد. طرح مجموعه گسترده ای از اقدامات در حوزه های فرهنگی - اجتماعی - اقتصادی و سیاسی، مدل کردستان عراق را الگویی مناسب و قابل

تعمیم به کل عراق ساخت و در مذاکره میان رهبران گروه‌های قومی برای شکل‌دهی نظام سیاسی بعد از صدام، رهبران کرد را در موضعی مناسب‌تر قرار داد؛ بنابراین متغیر، کرد و کردستان عراق، روابط درون و برون و تعاملات با سایر متغیرهای برونی و رصد آنها می‌تواند نه تنها تحولات کردستان عراق را بعد از سقوط صدام مشخص کند؛ بلکه تأثیر این مؤلفه تأثیرگذار را بر کلیت نظام سیاسی عراق روشن بنماید. در بعد برون نیز نحوه تعاملات این دولت خودمختار در بازه زمانی مورد تحقیق با کشورهای منطقه و ابرقدرتهای بیرونی، نیز نه تنها برای کشورهای ذی‌نفع را به این منطقه باز کرد، بلکه برای اولین بار پس از عهدنامه سور، معادله کرد را بین‌المللی ساخت. در کتاب مورد نظر به کالبد شکافی متغیرهای فوق جهت بازخوانی این رویدادها اشاره می‌شود. سپس به تلاش احزاب عراقی پس از شکست حزب بعث و ورود به میدان بازی سیاسی عراق و کردستان عراق پرداخته می‌شود. در این راستا دیپلماسی عمومی و برون‌مرزی کردهای عراق نیز فعال می‌گردد که این امر با مقالات ضمیمه کتاب و در انتلافی که کردهای عراق با شیعیان جهت باز شدن تنفس استراتژیک خود انجام و نحوه تعاملات این منطقه خودمختار با دول غربی صورت می‌گیرد نشان داده می‌شود.

محمدرضا عبدالله پور

دکتری علوم سیاسی (دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات)

زمستان ۱۳۹۱

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
فصل اول: بررسی وضعیت کردستان عراق پیش از ...	۱۵
مقدمه	۱۵
ژئوپلیتیک و واقعیت‌های ژئوپلیتیکی کردستان عراق	۱۶
قیام بهار ۱۹۹۱	۱۷
روابط با دولت مرکزی بغداد	۱۹
جنگ داخلی	۲۰
اوضاع اقتصادی و انسانی کردها	۲۲
وضعیت نظامی و امنیتی	۲۴
وضعیت فرهنگی	۲۵
همسایگان	۲۶
آمریکا و کردها	۲۷
اسرائیل و کردهای عراق	۲۹
ارتباط با سایر اپوزیسیون عراق	۳۰
ارتباط احزاب کردی با یکدیگر	۳۲
نتیجه‌گیری	۳۴
فصل دوم: تعریف، مدل‌ها و ویژگی‌های دموکراسی	۳۹
مقدمه	۳۹
تعریف دموکراسی	۳۹
تاریخ دموکراسی	۴۱
مدل‌های دموکراسی	۴۲
الف) دموکراسی کلاسیک	۴۲
ب) دموکراسی حمایتی	۴۳

ج) دموکراسی مستقیم.....	۴۳
د) دموکراسی مسیحی.....	۴۴
هـ) دموکراسی مشارکتی.....	۴۵
و) دموکراسی تکثرگرا.....	۴۵
ز) دموکراسی موافقی.....	۴۶
معیارهای یک حکومت دموکراتیک.....	۴۷
مزایای دموکراسی.....	۴۸
نقد اندیشمندان سیاسی بر دموکراسی.....	۴۹
پیشازان اندیشه دموکراسی.....	۵۲
گذار و عوامل گذار به دموکراسی.....	۵۴
گذار به دموکراسی.....	۵۴
نقش نخبگان در گذار به دموکراسی.....	۵۶
نقش مذاکره در گذار به دموکراسی.....	۵۹
نقش نظامیان در گذار به دموکراسی.....	۶۱
نقش احزاب سیاسی در گذار به دموکراسی.....	۶۲
نقش زنان در گذار به دموکراسی.....	۶۴
فصل سوم: روند دموکراسی در عراق و کردستان (۲۰۱۰ - ۲۰۰۳).....	۶۶
مقدمه.....	۶۶
پیشینه دموکراسی در عراق از آغاز تا ۱۹۹۰.....	۶۶
دوران پادشاهی.....	۶۷
دوران ژنرال بکر صدقی.....	۶۹
دوران جمهوریهای سه گانه.....	۷۰
حزب بعث.....	۷۲
وضعیت دموکراسی در عراق از ۱۹۹۰ - ۲۰۰۳.....	۷۶
فصل چهارم: پیشینه دموکراسی در کردستان عراق.....	۷۸
روند دموکراسی در کردستان عراق از ۱۹۹۰ - ۱۹۹۲.....	۷۸
روند دموکراسی در کردستان از ۱۹۹۲ - ۲۰۰۳.....	۸۳
آزادیهای سیاسی و بیان در کردستان عراق.....	۸۴
انتخابات پارلمانی و رئیس حکومت خود مختار کردستان.....	۸۵

الف) انتخابات پارلمانی	۸۵
ب) انتخابات رهبر حکومت کردستان	۸۷
مهم ترین اقدامات پارلمان کردستان بعد از اولین انتخابات	۸۸
تشکیل حکومت	۸۸
ساختار اقتصادی آزاد	۹۰
رشد وضعیت آموزشی	۹۴
رشد رسانه های جمعی	۹۶
الف) انتشار روزنامه ها و مجلات	۹۶
ب) تأسیس کانالهای ماهواره ای	۹۸
ج) کانالهای تلویزیونی داخلی	۹۹
د) ایستگاههای رادیویی	۱۰۰
پیدایش طبقه متوسط جدید	۱۰۳
رشد انجمن و سازمانهای غیردولتی	۱۰۳
الف) سازمانهای غیر دولتی در استان اربیل	۱۰۴
ب) انجمنهای غیردولتی در استان اربیل	۱۰۵
فصل پنجم: روند دموکراسی در عراق (۲۰۰۳ - ۲۰۱۰)	۱۰۸
مقدمه	۱۰۸
سقوط رژیم بعث	۱۰۸
عراق جدید و دموکراسی توافقی	۱۱۱
تشکیل شورای (نخبگان) حکومتی عراق	۱۱۲
اولین انتخابات دموکراتیک در عراق	۱۱۶
انتخابات شوراهای استانداران	۱۲۰
انتخابات قانون اساسی جدید	۱۲۱
قانون اساسی دموکراتیک در عراق	۱۲۲
فدرالیسم و نقش آن در عراق جدید	۱۲۲
قوانین مربوط به مناطق فدرالی (اقلیمها)	۱۲۵
جایگاه ارتش در قانون اساسی	۱۲۶
حقوق مدنی و سیاسی در قانون جدید	۱۲۷
شکل گیری جامعه مدنی در عراق	۱۲۷
حقوق بشر و حاکمیت قانون	۱۲۸

اقتصاد آزاد	۱۳۰
آزادیها در قانون اساسی عراق	۱۳۲
فصل ششم: نقش پارلمان در عراق جدید	۱۳۴
نقش پارلمان در عراق قبل از ۲۰۰۳	۱۳۴
الف) پارلمان در دوران پادشاهی عراق	۱۳۴
ب) پارلمان در دوران ریاست جمهوری سه گانه	۱۳۵
نقش پارلمان در عراق بعد از ۲۰۰۳	۱۳۵
دومین انتخابات موقت پارلمانی عراق	۱۳۶
سومین انتخابات پارلمانی در عراق	۱۳۹
مهم ترین ائتلافها در سومین انتخابات پارلمانی	۱۴۰
۱. ائتلاف ملی عراق	۱۴۰
۲. ائتلاف دولت قانون	۱۴۱
۳. ائتلاف وحدت عراق	۱۴۱
۴. جبهه توافق عراق	۱۴۲
۵. ائتلاف العراقیه	۱۴۲
۶. ائتلاف کردستان عراق	۱۴۳
گروهها و احزاب مختلف در انتخابات مارس ۲۰۱۰	۱۴۴
نتایج نهایی سومین انتخابات پارلمانی	۱۴۷
فصل هفتم: روند دموکراسی در کردستان (۲۰۰۳-۲۰۱۰)	۱۵۲
مقدمه	۱۵۲
امور و ساختارهای سیاسی	۱۵۲
دومین انتخابات پارلمانی کردستان در سال ۲۰۰۵	۱۵۲
سومین انتخابات پارلمانی کردستان در ۲۰۰۹	۱۵۵
گسترش روابط دیپلماتیک	۱۵۷
ساختار اقتصادی	۱۵۸
شاخصهای فرهنگی - اجتماعی	۱۶۱
آزادیهای حزبی	۱۶۱
رشد رسانه های جمعی	۱۶۳

حقوق زنان	۱۷۰
سازمانهای غیر دولتی (NGO) ها و سندیکاها	۱۷۱
وضعیت آموزشی	۱۷۴
نتیجه گیری	۱۷۶
منابع	۱۸۰
الف) منابع فارسی	۱۸۰
ب) منابع کردی	۱۸۲
ج) منابع انگلیسی	۱۸۴
د) فصلنامه های فارسی	۱۸۵
هـ) نشریات کردی	۱۸۶
و) پایان نامه	۱۸۶
ز) روزنامه ها	۱۸۶
ح) منابع الکترونیکی	۱۸۶
پیوستها	۲۰۳